

notes sobre els lepidòpters de les comarques gironines.

IX. - alguns rhopalocera interessants o poc freqüents

per

JOSE J. PEREZ DE-GREGORIO
JAUME JOSA i LLORCA
ALBERT MASÓ i PLANAS

Les presents notes tenen per objecte donar a conèixer les dades fins enguany conegudes a les nostres comarques d'un cert nombre de lepidòpters ropalòcers, els quals, per una altra circumstància, han estat fins enguany —o encara són en part— poc o deficientment coneguts, ja sigui per restar confosos amb d'altres espècies, ja per viure a indrets poc explorats o difícilment accessibles, ja per manca d'estudis seriosos o del suficient material, etc., etc.

De cada espècie tractada, hom dóna les localitats conegudes, les dates de vol, la raça local a la qual pertanyen els nostres exemplars, la distribució general a nivell de Catalunya, Península Ibèrica i si s'escau, la de la seva àrea biogeogràfica, plantes hostes de les larves, etc. Per a la resta d'informacions de caire general, així com per a la iconografia de totes elles, hom pot veure les obres generals (MANLEY&ALICARD, 1970 i HIGGINS&RILEY, 1980) que són a l'abast de tothom a la major part de les biblioteques i llibreries especialitzades del país.

Només ens resta agrair la informació faunística i bibliogràfica fornida entre altres pels amics Srs. J. Vilarrúbia, T. Col. W.B.L. Manley, L. H. Higgins i Lluís Bosch, i un cop més agrair als amics Srs. Francesc Español i Oleguer Escolà, del Departament d'Entomologia del Museu de Zoologia de Barcelona, les facilitats donades per a l'estudi de la col·lecció del Centre i l'ús del Departament, així com a la Bibliotecària del mateix centre, Sra. Adela d'Alòs-Moner, l'ús i consulta de la seva Biblioteca.

LYCAENIDAE

Heodes hippothoe L., 1761. Espècie molt bonica i interessant, la qual fins fa poc s'inclouïa al gènere **Paleochrysophanus**, la qual cosa explica que no fos tractada per l'eminent lepidopteròleg català **Vilarrúbia** al seu estudi de les espècies catalanes d'aquest gènere (1956). Descrita de Suècia, s'estén pel Nord i Centre d'Europa, NO de França, els Alps i Nord de la Península Ibèrica (Pirineus, Monts Cantàbrics, Moncayo), amb diverses races geogràfiques. A Catalunya viu als Pirineus, als prats subalpins (1.200 - 1.800 mts.) durant els mesos de VII i VIII, representada per la raça **mirus** Vty., 1913 (Pirineus). **Sagarra** (1911, 1914, 1915) la cità de Núria (Ripollès), la Vall d'Aran i Sant Joan de l'Erm (Pallars Sobirà) i **Weiss** (1915) de Núria i Puigmal (a la col. del Museu de Zool. de Barcelona es conserven els esmentats individus). Nosaltres l'hem recollida, més o menys abundosa, entre el 15.VII i el 15.VIII, en petites colònies al Ripollès: Queralbs, Pla de Sallent - Salt del Sastre (Núria), Collada de Toses, Setcases i hem vist material de la Molina (Cerdanya) (Vilarrúbia i **Manley**, 1973).

Tomares ballus catalonica Sagarra, 1930. S'estén per la Península Ibèrica, el Nord d'Àfrica i petites colònies al Sud-est de França (Côte d'Azur). A Catalunya és poc freqüent, coneixent-se de la zona litoral i baixa de Tarragona i Barcelona i d'un petit nombre de localitats gironines, on ha estat trobada els anys darrers: Tossa (Selva) (**Manley**, 1970), Serra de les Gavarres (Bell-lloc, Montnegre), Serra de Finestres (Llorà, Sant Esteve de Llémena), Caldes de Malavella (Selva), Palera i Oix (Alta Garrotxa), Hostalric (Montseny), el Sallent de Santa Pau (Baixa Garrotxa), etc., III-IV. Sembla que habita la zona litoral i baixa (en part donada la seva primerenca època de vol) tot i que no es pot descartar que visqui en algunes localitats calcàries del sector oriental del nostre Pre-pirineu. No sembla que ultrapassà Catalunya, ja que al Sud de França —i deixant les colònies de Côte d'Azur— l'única citació coneguda (Perpinyà, al Rosselló) feta per **Boisduval** l'any 1824, no ha estat mai confirmada. Hom la troba en petites colònies —o molt sovint isolada— als prats i camps erms, atreta per les flors de la fariçola (**Thymus**) i el romaní (**Rosmarinus**). Les plantes hostes semblen ésser **Lotus hispidus** i **Sarothamnus** (ginestes).

Scolitantides orion parvula Sagarra, 1925. Els troba estesa per tot Catalunya, on vola en drets secaners o erms, durant els mesos d'IV (finals) i V (primera meitat), en petites colònies molt localitzades. A les comarques gironines s'ha trobat fins avui dia, molt escassa, a la Vall de Llorà (Serra de Finestres) (una colònia, actualment perduda per l'acció d'una urbanitzadora) i a Oix (Alta Garrotxa). Cal esperar la seva existència en altres indrets.

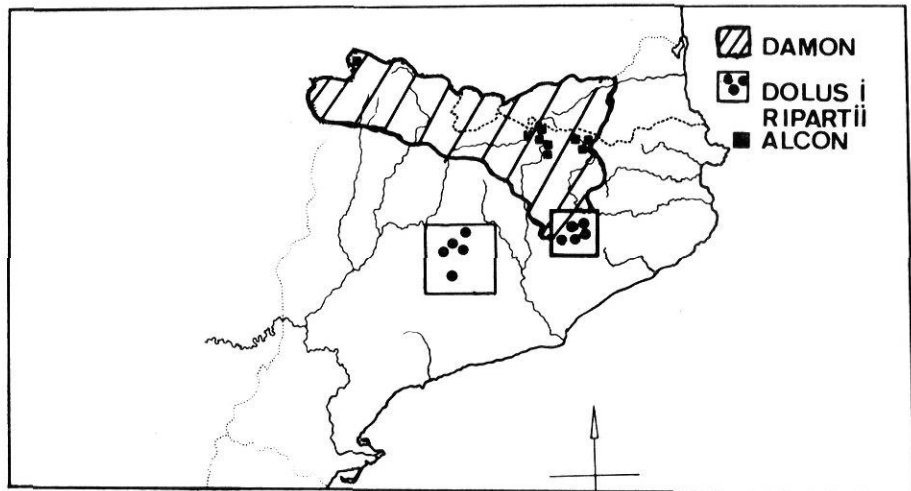
Philotes baton Bergst., 1779. Recentment (1980 i 1982) el Dr. **Higgins** ha reconegut la separació específica de **P. panoptes** Hb., fins aleshores considerada la raça ibèrica de **baton** i estesa per la Península Ibèrica i el Rosselló. Resta ara per a precisar la presència i distribució a la Península de la vertadera **baton**, les citacions de la qual han estat fins ara escassíssimes, imprecises («forma típica», «segona generació») o fins i tot errònies. Correspon el mèrit d'haver iniciat el criteri separatiu a l'entomòleg català J. Vilarrúbia. De les recerques fetes fins enguany es desprèn que viu als Pirineus i als Monts Cantàbrics (Pajares, Astúries), els mesos de VII i VIII i sol trobar-se isolada i bastant rara (a diferència de la **panoptes**, que hom, que hom la recull per munions el II-IV als camps de fariçola). **Sagarra** (1911) la va citar de la Vall d'Aran (M. Llenas), Guardiola-Bagà i la Pobla de Lillet (Berguedà) (buscats els esmentats individus a la seva col·lecció, no hi són i cap exemplar català no es troba conservat al Museu de Zool. de Barcelona). **Weiss** (1915) la recollí a Ribes

de Freser (rara) i **Vilarrúbia** (1961) la va citar de Toses, Planoles i Sta. Maria de Corcó (Ripollès i Collsacabra), VII. 1933 i 1961. Nosaltres hem recollit exemplars a Queralbs, VII i a Sant Privat de Bas, sota el Puigsacalm (Baixa Garrotxa), VIII. Viu també als Pirineus Orientals del Rosselló (Vilafranca de Conflent, Porté).

Maculinea alcon Schiff., 1775. El gènere **Maculinea** Van Eecke compta a la fauna espanyola amb 3 espècies: **arion** aL., **alcon** Schiff., i **nau-sithous** Bergst (**arcas** Rott). La primera, estesa pel Nord de la P. Ibèrica, és freqüent a Catalunya (Pirineu i Pre-pirineu, fins al Montseny) durant el VII. La tercera fou descoberta l'any 1947 per Antoni Vilarrúbia als contraforts de la Serra de la Demanda (Valdeavellano de Tera, Sotillo, Abejar, prov. de Sòria), on es troba una colònia —que sembla isolada— batejada pel seu descobridor amb el nom d'**agenjoi Vil.**, 1948. No ha estat trobada a Catalunya, encara que **Manley&Allcard** (1970) erròniament l'esmentin de la nostra regió i segueixin el mateix error **Bustillo i Rubio** (II, 1974). Una quarta espècie (**M. teleius** Bergst) ha estat esmentada de la Vall d'Aran i Setcases (**Bustillo i Rubio**, op. cit.), però aquestes citacions no ens mereixen cap credibilitat i no són fidedignes.

Passant a l'espècie objecte d'aquesta nota, fou descrita d'Àustria i s'estén (**Higgins&Riley**, 1980) pel centre d'Europa, Nord d'Itàlia, NE de França i Nord de la Península Ibèrica (Pirineus, Pics d'Europa, Monts Cantàbrics, Serra de la Demanda). Es troba representada per dues races: la típica (Pirineus) (**Vilarrúbia**, 1948, **Manley**, 1970 i 1972, **Higgins**, 1980) i la ssp. **hospitali Vil.**, 1948, descoberta per A. Vilarrúbia a la Serra de la Demanda i que comprèn també colònies de Santander, Pics d'Europa, País Basc, etc. (Les citacions de la raça **rebeli** H., uròpia dels Alps —**Bustillo**, op. cit.— són errònies).

A Catalunya sembla viure exclusivament als Pirineus, en colònies molt petites i localitzades als prats humits situats entre els 1.200-1.800 mts. Els germans **Vilarrúbia** (Antoni i Joaquim) han donat a conèixer (1948 i 1956) un bon nombre de localitats: Mt. Taga i Castellar de N'Hug (O. Querci, in col. Sagarra), Serra de Montgrony (O. C. Rosset, in col. Sagarra), Ribes de Freser (W. Marten), Camprodon (Sra. A. Ruaix), la Molina i Alp (Vilarrúbia i Manley), la Vall d'Aran (Bosch, Domènech). Nosaltres vam descobrir una colònia a Queralbs el VII de 1980. Vola durant el mes de VII, en una generació, essent bastant difícil descobrir les seves colònies, tot i tractant-se d'un licènid de grosses mides (17-19 mm.). Les erugues s'alimenten de plantes del gènere **Gentiana** i possiblement de la **Sanguisorba officinalis** dels prats humits. Fora dels Pirineus n'hi ha dues citacions, que han re-

sultat errònies: una de *Collsuspina* (Montseny) (**Agenjo**, 1964; posats en contacte amb els seus autors (Srs. Flores i Vives), molt amablement ens han fet saber que es tractà en realitat de *I. iolas*. L'altra ha estat feta recentment de la Serra de Prades (**E. Alonso**, 1980) i segurament es tracta d'una confusió amb la blaveta *P. amandus* Schn., que té allà una colònia.

Eumedonia eumdon Esper, 1809. Espècie rara i interessant, localitzada a la nostra fauna als Pirineus, en petites colònies isolades i rares: Salardú (Vall d'Aran), 1 femella (**Sagarra**, 1923), la Molina (Cerdanya) (**Vilarrúbia**, **Manley**, 1970), VII. Darrerament, vam ésser sortosos de descobrir-ne una colònia als voltants de Núria (Ripollès) el VII. 1980. Hom pot atribuir els individus pirinenecs a la raça *bolivariensis* Sagarra, 1930.

El gènere **Agrodiaetus** Hb., 1.823.

Aquest gènere de licenes és actualment representat per 9 espècies europees (**Higgins**, 1980), d'origen siberià) que seguint l'anomenada via central o egeo-dinàrica es distribueix per Àsia Menor, Grècia, Iugoslàvia, Nord d'Itàlia, Alps i penetra a la Península Ibèrica per les esclletxes dels Pirineus (Forster, 1961). A la Península han penetrat 3 espècies: **A. damon** Schiff., **dolus** Hb., i **ripartii** Frey., havent evolucionat una d'elles a la zona del SO dels Pirineus (Ainsa, Jaca, San Juan de la Peña. Osca; Àlaba, Nord de Burgos) i constituint una nova espècie (**A. ainsae** Forster, 1961). La distribució ibèrica de les tres és molt semblant; i té la forma anomenada d'«Illots», o àrees reduïdes o estricta-

ment colonials, especialment en el cas de la **dolus** i la **ripartii**. Tractarem tot seguit de les tres espècies catalanes:

A. damon Schiff. Distribuïda per la zona pirinenca i prepirinenca, Serra d'Albarracín i Monts Cantàbrics. Vola en una generació (VII-VIII) amb notable retard de les femelles. A Catalunya vola la raça **cabrerae** Sagarra, 1930, tipus del Cabrerès (Puigsacalm i Cabrera) i Montgrony (sèrie típica al Mus. Zool. de Barcelona), que arriba fins als contraforts del Montseny (Taradell, Seva).

A. dolus Schiff., 1775. Distribuïda pel SO d'Europa i Itàlia. Segons els estudis de **H. De Lesse** (1962), **dolus** viu a la P. Ibèrica únicament a Catalunya, i les colònies del Nord (Burgos, Santander, Osca) pertanyen a **A. ainsae** Forster i a la seva raça **pseudovirgilia** Lesse. A Catalunya ocupa dues àrees que semblen ben delimitades: una formada pels contraforts del Montseny - la Plana de Vic (Seva, Taradell, Moià, Manlleu. **Weiss**, 1915, **Querci**, 1932, **Vilarrúbia**, **Manley**, 1972) i una altra situada entremig les comarques de l'Anoia, la Segarra i la seva posició sistemàtica, segons **De Lesse** (1961, 1962, 1966) **dolus** (de França i Provença) té un nombre de cromosomes $n=124$, mentre que **ainsae** té $n=108$. La **dolus fulgens** no ha estat estu-

diada citològicament, però tots els autors (**Vilarrúbia**, **Lesse**, **Forster**, **Manley**, etc.) la consideren inclosa dintre d'aquest taxó.

A. ripartii Freyer, 1830. S'estén per la P. Ibèrica (Catalunya, Osca, Albarracín, Burgos), França, Itàlia i els Alps. Es discuteix la procedència del tipus (Espanya o Provença). Tots els autors, fins a **H. De Lesse**, referien els exemplars ibèrics a l'espècie **A. admetus** Esper, descrita d'Hongria i que s'ha comprovat que és pròpia d'Europa Oriental, arribant tot just fins a Itàlia (raça **humedasae** Tosso & Balleto, sens. Moscardini, 1976). Les colònies ibèriques es distribueixen en dues races: **agenjo** Forster, 1965, descrita de Taradell, Balenyà, Collsuspina, Aiguafreda i Seva (contraforts del Montseny - Plana de Vic) i que viu a Catalunya a les mateixes dues àrees que l'anterior (Sant Guim. La Segarra; Santa Coloma de Queralt. Conca de Barberà; Segur i la Panadella, etc., i contraforts del Montseny - Plana de Vic. **Sagarra**, 1916, **Querci**, 1932, **Vilarrúbia**, **Forster**, 1965, **Lesse**, 1968, **Manley**, 1972), convivint durant les mateixes dates i als mateixos indrets. La raça **fabressei** Obth., 1910. descrita d'Albarracín i que comprèn les colònies d'aquella serralada, Burgos, etc., és considerada erròniament per alguns autors com una bona espècie. Hi ha hagut lamentables confusions i atribucions errònies a l'una o a l'altra de les diverses colònies espanyoles, par part d'autors poc informats. **Lesse** comprovà que el nombre de cromosomes d'ambdues era idèntic ($n=90$) tot i que en la seva configuració hi ha petites diferències.

Totes tres espècies viuen en petits prats de tipus mediterrani i montà, on creixen llurs plantes hostes (**Mendicago**, **Onobrychis**), especialment les formes silvestres de l'alfals. La identificació de les tres a Catalunya no ofereix dificultat amb els mascles (vegeu il·lustracions de **Higgins** i **Manley**, op. cit.); pel que fa a les femelles, es diferencien normalment sense cap dificultat per la ratlla blanca diagonal del revers de les ales posteriors, ben marcada (**damon**), difuminada (**dolus**) i absent (**ripartii**), així com per la mida alar, creixent respectivament.

PIERIDAE

Euchloe simplonia Freyer 1829. Viu als Alps, Pirineus, Monts Cantràbrics i Pics d'Europa, els mesos de VII i VIII, entre els 1.500 - 2.100 mts. a zones alpines i subalpines, representada entre nosaltres per la raça **oberthuri** Vty., 1905-1911. Considerada per molts autors com una raça o forma montana de la vulgar **E. ausonia** Hb.. les citacions són força escasses. **Sagarra** (1912) ja la va incloure entre els nostres lepidòpters pirinencs i fins enguany ha estat recollida a uns pocs indrets de la Cerdanya: Torrent Negre de la Molina, 2.100 mts., VII (Romaña, Casas, Tei-

xidor), abundosa; Porté, VII-VIII (Oberthur, Dufay, Manley) i el Ripollès: Pla de Sallent (Núria), 1.800 mts., VII. 1980 (Josa, Masó i DeGregorio). Hem vist també material de la Vall d'Aran (Bosch, Ibarra, VII, abundosa) i Benasc (la Renclusa, P. Central, VII.1921, col. Mus. Zool. Barcelona).

NYMPHALIDAE

Euphydryas debilis Obth., 1909. Viu als prats alpins dels Pirineus Orientals i Centrals, entre els 1.800 - 2.200 mts., VII. Alguns autors la consideren una raça alpina d'**E.aurinia** Rott. Hem vist exemplars del Ripollès (Llanars, Setcases, Ull de Ter, Pla de Calm Agre, VII. 19-21. Codina i Novellas, col. Mus. Zool. Barcelona), Vall d'Aran, VII-VIII (Bosch), Estany Lanòs, Porté (**Manley**, 1970) i recentment, alguns individus etiquetats de Núria i conservats a la col. J. Camps, darrerament adquirida pel Museu de Zoologia de Barcelona.

Boloria napaea pyreneorientalis De Lesse 1960. Viu a la Península Ibèrica exclusivament als Pirineus catalans; s'ha trobat a Núria i rodalies: Ull de Ter, Setcases, Porté, Estany Lanòs (Cerdanya), VII (**Sagarra**, 1914, com **isis**; **agenjo**, 1962, com **pales rufina**, etc.). Hem vist també material de la Vall d'Aran (Bosch). A Núria (Vall i Pla de Sallent) hom la recull aplegada amb la **B. pales** Schiff.

SATYRIDAE

Coenonympha iphis pseudoamyntas Sagarra, 1930 (**gallica** Ruetim). Descrita per **Sagarra** de les Gorges de Cremal, és molt abundosa a aquestes i al Pla de Sallent i Salt del Sastre (tots tres indrets situats al camí de Queralbs a Núria), entre els 1.600 i els 2.000 mts., VII-VIII. Hom la coneix també de Setcases, Porté, Montlluís, Fontromeu, etc. Viu exclusivament als Pirineus, i al Pre-pirineu (Olot, Puigsacalm, Coll de Santigosa) es troba substituïda per **iphioides personi** Romei.

Erebia epistygne Hb., 1819. Espècie molt interessant, és l'única del gènere que vola a la primavera (IV-V) i a indrets relativament baixos. S'ha citat de Centelles (Montseny), lloc clàssic d'on s'ha descrit la raça **ribasi Marten**, la Pobla de Segur, Ports de Tortosa, i a les comarques gironines es coneix una única troballa d'un individu el III.1968 al peu del volcà de la Garrinada a Olot (Baixa Garrotxa) (J. Coll, leq). L'espècie no ha estat mai més retrobada. El V del mateix any, l'amic Amador Viñolas recollí un altre exemplar a Bellver de Cerdanya, comarca on no ha estat tampoc retrobada mai més, segons **Romaña** (1978).

BIBLIOGRAFIA

- DE LESSE, H. 1968. *A. ripartii* Frey., en la région de Barcelone. **Alexanor**, 5:203-205. París.
- FORSTER, W. 1961. Bausteine zur Kenntnis der Gattung *Agrodiaetus*. **Zeits. Wienn. Entom. Gesells**, 46:74-79; 88-116. Viena, Austria.
- HIGGINS&RILEY, 1980. **Guía de Campo de las Mariposas de España y Europa**. Edit. Omega, 2.ª edición. Barcelona.
- MANLEY, W.B.L. 1970. **A Field Guide to the Butterflies and Burnets of Spain**. 192 pàgs. 140 làms. E.W. Classey Ltd. Middlesex, England.
- MANLEY, W.B.L. 1972. Notes on some Butterflies and Burnets of Catalonia. **Entomol. Gazette**, 23:79-89. Kent, England.
- Mariposas de la Península Ibérica**, II. ICONA, Serv. de Publicaciones. Autores: M.R.G. Bustillo y F.F. Rubio. Madrid, 1974.
- PEREZ DE-GREGORIO, J. J. 1978. Notes sobre les espècies catalanes del gènere *Agrodiaetus*. **Butll. Soc. Cat. Lep.**, 22:7-9. Mataró.
- QUERCI, O. 1932. Contributo alla conoscenza della biologia dei Ropaloceri iberici. **Treb. Mus. C. N. Barcelona**, XIV:269 pàgs. Barcelona.
- SAGARRA, I. de. 1911, 1914, 1916, 1923, 1925 i 1930. Contribució a un catàlech dels lepidòpters de Catalunya (Fam. Lycaenidae). **Butll. ICHN**, 11: 33-54; Idem. (Fam. Pieridae). **Butll. ICHN**, 12: 33-46. Contribució al coneixement dels nostres lepidòpters. **Butll. ICHN**, 16:111. Excursió lepidopterològica a Núria. **Butll. ICHN**, 14:24-30. Addició a la fauna lepidopterològica catalana. **Butll. ICHN**, 23:26. Anotacions a la lepidopterologia ibèrica, III. **Butll. ICHN**, 25:271-272 i V. **Butll. ICHN**, 30: 117. Barcelona.
- VILARRÚBIA, A. 1948. Estudios sobre lepidópteros ibéricos. I. Hallazgo en España de las *M. alcon* Schiff y *arcas* Rott en la provincia de Soria. **Treb. Musc. C. N. Barcelona (n.s)**, 1 (2):5-10. Barcelona.
- VILARRÚBIA, J. 1956 i 1961. Consideraciones sobre los licénidos del género *Maculinea* Van Eecke. **Rev. Ausa**, 15:3-6. La representación ausonense en el género *Heodes* Dalman. **Rev. Ausa**, 17:3-7. Comentari sobre la papalloneta *P. baton* Bersgt. **Rev. Ausa**, 37:1-2. Institut d'Estudis Ausonencs. Vic.